

Wyrok z dnia 6 stycznia 2009 r.

II UK 134/08

Cechami konstytutywnymi pojęcia "współpraca przy działalności gospodarczej", o której mowa w art. 8 ust. 11 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2009 r. Nr 205, poz. 1585 ze zm.) są występujące łącznie: a) istotny ciężar gatunkowy działań współpracownika, które nie mogą mieć charakteru wtórnego, b) bezpośredni związek z przedmiotem działalności gospodarczej, c) stabilność i zorganizowanie oraz d) znaczący czas i częstotliwość podejmowanych robót.

Przewodniczący SSN Jerzy Kuźniar, Sędziowie SN: Katarzyna Gonera, Małgorzata Gersdorf (sprawozdawca).

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w dniu 6 stycznia 2009 r. sprawy z wniosku Kazimierza A. - Zakład Wyrobów Drewnianych w B. i Jadwigi Czesławy A. przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych-Oddziałowi w P. o podleganie ubezpieczeniu zdrowotnemu, na skutek skargi kasacyjnej wnioskodawców od wyroku Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 31 grudnia 2007 r. [...]

u c h y l i ł zaskarżony wyrok i sprawę przekazał Sądowi Apelacyjnemu w Warszawie do ponownego rozpoznania.

U z a s a d n i e

Sąd Okręgowy-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Ostrołęce wyrokiem z dnia 30 maja 2007 r. oddalił odwołania Kazimierza A. - Zakładu Wyrobów Drewnianych w B. i Jadwigi Czesławy A. od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych-Oddziału w P. z dnia 13 lipca 2006 r., stwierdzającej, że Jadwiga A. jest osobą współpracującą z Kazimierzem A. - Zakład Wyrobów Drewnianych w B., jako prowadzącym pozarolniczą działalność gospodarczą od 1 stycznia 1999 r. „do nadal”.

Podstawę rozstrzygnięcia stanowiły następujące ustalenia faktyczne. Wnioskodawca od dnia 25 maja 1993 r. prowadzi działalność gospodarczą - Zakład Wyro-

bów Drewnianych. Siedziba firmy znajduje się w B., miejscu zamieszkania wnioskodawcy i jego żony, Jadwigi A., natomiast zakład stolarski, w którym prowadzona jest wskazana produkcja i w którym świadczą pracę pracownicy, położony jest w oddalonych o kilka kilometrów O. Jadwiga A. od 10 czerwca 1985 r. zatrudniona jest w pełnym wymiarze czasu pracy w Zespole Obsługi Szkół i Przedszkoli w B. na stanowisku samodzielnego referenta do spraw księgowych, zajmując się między innymi sprawami księgowymi. Pracę w Szkole świadczy w godzinach od 7³⁰ do 15³⁰, czasami również w godzinach nadliczbowych. W 2000 r. podjęła studia zaoczne na kierunku ekonomia na uczelni w O. W związku ze studiami w soboty i niedziele odbywała zjazdy w O. oraz w Ł. W dniu 4 lipca 2006 r. obroniła pracę magisterską i uzyskała tytuł magistra ekonomii. Małżonkowie A. nie mają dzieci, prowadzą wspólne gospodarstwo domowe, a Jadwiga A. od momentu podjęcia przez męża działalności gospodarczej jest osobą współpracującą przy jej prowadzeniu. W ramach tej współpracy pomagała w prowadzeniu akt osobowych pracowników, sporządzała przelewy, od kwietnia 2002 r. prowadziła w formie elektronicznej rozliczenia z Zakładem Ubezpieczeń Społecznych, sporządzała specyfikacje towarów dla kontrahentów firmy męża, wystawiała faktury VAT dla kontrahentów krajowych, jeżeli odbiór towaru z zakładu stolarskiego odbywał się w godzinach wieczornych, miała wgląd do internetowego konta firmy, posiadała upoważnienie do dysponowania środkami zgromadzonymi na koncie bankowym firmy, jeździła wraz z mężem w sprawach firmy do osób prowadzących księgowość firmy. Profesjonalna obsługa księgowo-rachunkowa firmy wykonywana była od 1 stycznia 1999 r. przez inne osoby. Prowadziły one dokumentację podatkową w swoich własnych domach lub siedzibie swojej firmy, jako osoby prowadzące działalność gospodarczą, a do zakładu w O. przyjeżdżały tylko w niektóre dni tygodnia na kilka godzin. Małżonkowie A. dostarczali im specyfikacje, faktury i inne dokumenty potrzebne do prowadzenia rachunkowości i rozliczeń podatkowych, otrzymując od nich druki i formularze wymagane w prowadzeniu akt osobowych, które następnie dostarczali pracownikom w celu wypełnienia i podpisania, przy czym osobą wypełniającą je ręcznie ze strony pracodawcy była Jadwiga A. Ona również wraz z mężem jeździła do osób prowadzących księgowość firmy i w razie braków w dokumentacji pracowniczej uzupełniała te braki. Czynności dotyczące firmy męża Jadwiga A. wykonywała po godzinach pracy zawodowej w domu w B., a w razie potrzeby przyjeżdżała także do zakładu w O. W ramach działalności gospodarczej Kazimierz A. sprzedaje też wytworzone towary. Po zamówiony towar przyjeżdżają sa-

mochody w różnych porach dnia, a także w nocy. W celu ustalenia towaru wydawanego klientowi sporządzane były specyfikacje, które polegały na wypisaniu asortymentu wysyłanego towaru, jego ilości i jakości. Na ich podstawie wystawiano faktury zawierające cenę sprzedawanego towaru. Specyfikacje były sporządzane w różnych porach dnia. W godzinach pracy wypełniał je pracownik odwołującego się - Marek B., a w innych godzinach Kazimierz A. lub Jadwiga A. Faktury były sporządzane w momencie faktycznego odbioru towaru i wydawane kierowcy samochodu transportującego towar. Były one wypisywane w zakładzie w O., a czynności ich wystawiania wykonywali Kazimierz A., jego żona lub księgowy firmy, gdy w danym dniu był obecny w zakładzie. Jadwiga A. sporządzała faktury tylko dla kontrahentów krajowych, w sytuacji gdy samochód odbiorcy przyjeżdżał do zakładu w późnych godzinach wieczornych lub w nocy. Do 7 grudnia 2004 r. Jadwiga A. była też pełnomocnikiem męża w prowadzeniu działalności gospodarczej. Mimo powyższej współpracy Kazimierz A. nie zgłosił żony do ubezpieczenia zdrowotnego jako osoby współpracującej przy prowadzeniu pozarolniczej działalności gospodarczej. W wyniku przeprowadzonej w listopadzie i grudniu 2005 r. kontroli w zakresie prawidłowości i zasadności zgłoszenia do ubezpieczeń społecznych oraz prawidłowości i rzetelności obliczania, potrącania i opłacania składek i wpłat, do których pobierania zobowiązany jest pracodawca, Zakład Ubezpieczeń Społecznych - w oparciu o zeznania małżonków A. - ustalił, że Jadwiga A. od dnia 1 stycznia 1999 r. jest osobą współpracującą przy prowadzeniu działalności gospodarczej męża.

W tak ustalonym stanie faktycznym, Sąd Okręgowy uznał, że przedmiotem sporu było ustalenie, czy Jadwiga A. współpracowała z mężem przy prowadzeniu działalności gospodarczej oraz ocena charakteru tej współpracy w aspekcie kryteriów określonych w art. 8 ust. 11 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2007 r. Nr 11, poz. 74 ze zm., zwanej dalej ustawą systemową), wskazując, że przedmiotem badania - ze względu na zestawienie podstaw wymiaru zaległych składek - może być objęty jedynie okres od 1 stycznia 1999 r. do 30 listopada 2005 r. Wskazując na treść powołanego przepisu, Sąd pierwszej instancji stwierdził, że poza sporem jest fakt istnienia małżeństwa i pozostawania Jadwigi i Kazimierza A. we wspólnym gospodarstwie domowym. Odnośnie do zakresu pojęcia „współpracy” Sąd ten wskazał, że musi ona mieć charakter stały i systematyczny, natomiast od 1 stycznia 1999 r. nie obowiązuje wymóg jej

wykonywania w wymiarze co najmniej $\frac{1}{2}$ etatu. W konsekwencji pojęcie „współpracy” i czynnik jej stałego charakteru należy rozpatrywać w każdym przypadku oddzielnie, uwzględniając charakter danej działalności gospodarczej i rodzaj czynności potrzebnych do jej prowadzenia. Analiza zeznań składanych przez małżonków A. w trakcie kontroli przeprowadzanej przez Zakład w dniach 30 listopada, 2, 3 i 5 grudnia 2005 r. prowadzi do wniosku, że oboje przyznawali wówczas fakt stałej współpracy Jadwigi A. przy prowadzeniu przez jej męża działalności gospodarczej. Zeznania te dawały w pełni podstawy do wydania zaskarżonej decyzji, skoro zarówno Kazimierz jak i Jadwiga A. przyznawali fakt jej współpracy przy prowadzeniu działalności gospodarczej męża, opisując rodzaj wykonywanych czynności, przyznawali fakt ich wykonywania nieprzerwanie od początku prowadzenia działalności i nie wskazywali, aby czynności te miały charakter sporadyczny. Również w postępowaniu sądowym Kazimierz A. przyznał, że jego żona sporządzała specyfikacje, wypisywała faktury i przygotowywała przelewy bankowe, przygotowywała dokumentację dotyczącą zatrudnianych pracowników i podpisywała faktury w jego imieniu. Musiała być więc obecna przy ich wręczaniu kierowcy odbierającemu towar, a skoro danej faktury nie podpisał sam odwołujący, oznacza to, że nie było go wówczas w zakładzie. Jadwiga A. przyznała, że sporządzała elektronicznie przelewy i wystawiała świadectwa pracy, zawoziła osobie prowadzącej obsługę księgową firmy dokumenty osobowe i pomagała je układać, wskazała również, które dokumenty z akt osobowych pracowników wypełniała oraz ile wystawiła faktur. Małżonkowie A. przyznali ostatecznie fakt wystawiania przez Jadwigę A. faktur dla kontrahentów krajowych, przy czym w okresie od 1 stycznia 2000 r. do końca lutego 2002 r. były wystawiane wyłącznie faktury krajowe, a Jadwiga A. sporządzała faktury w każdym miesiącu, w którym były one wystawiane. Ilość tych faktur waha się, jednakże są miesiące, w których wystawiła ona wszystkie faktury (maj 2000 r., lipiec 2001 r.) lub prawie wszystkie (październik i listopad 2000 r.), a w większości pozostałych miesięcy wystawiała, co najmniej połowę faktur (luty, czerwiec, sierpień, listopad 2000 r., styczeń, marzec, grudzień 2001 r., luty 2002 r.). Podobnie sytuacja przedstawiała się począwszy od marca 2000 r. (chodzi prawdopodobnie o rok 2003), wprawdzie bowiem Jadwiga A. wystawiała faktury krajowe w mniejszej ilości, lecz również w każdym miesiącu, przy czym są miesiące, w których wystawiła wszystkie lub prawie wszystkie faktury krajowe (grudzień 2002 r., czerwiec-listopad 2003 r., styczeń-kwiecień 2004 r., czerwiec-wrzesień 2004 r.,

marzec-lipiec 2005 r., wrzesień-październik 2005 r.), a w każdym z pozostałych miesięcy także wystawiała po kilka faktur. Również współpraca Jadwigi A. w zakresie prowadzenia akt osobowych pracowników zatrudnionych w firmie jej męża miała charakter stały i systematyczny. Na 46 teczek akt osobowych, jedynie w 7 przypadkach nie dokonywała ona żadnych wpisów, przy czym brak wpisów lub ich mniejsza liczba w niektórych z pozostałych akt wynika z faktu, że w części dokumentów sporządzanych pismem maszynowym, pracownik musiał się jedynie podpisać, a nie było tam dokonywanych żadnych naniesień ze strony pracodawcy. Zarówno liczba wypełnianych dokumentów różnego rodzaju, jak i wypełnianie ich systematycznie na przestrzeni kilku spornych lat, w tym - w przypadku niektórych akt osobowych - wszystkich dokumentów wypełnianych pismem ręcznym ze strony pracodawcy, jednoznacznie świadczy o stałej współpracy Jadwigi A. przy prowadzeniu dokumentacji pracowniczej. Od kwietnia 2002 r. prowadziła ona również w formie elektronicznej rozliczenia z Zakładem i była uprawniona do sporządzania elektronicznych przelewów, co miało charakter stałych, comiesięcznych, powtarzających się czynności. Kazimierz A. szereg czynności koniecznych do dobrego funkcjonowania firmy wykonywał poza jej siedzibą. Jego nieobecności powodowały, że nie mógł podpisywać dokumentów oraz przelewów i upoważnił do wykonywania tych czynności żonę, która była też upoważniona do korzystania z konta firmy i dokonywania z niego przelewów oraz była pełnomocnikiem męża w prowadzeniu działalności gospodarczej.

W konsekwencji Sąd Okręgowy uznał, że współpraca Jadwigi A. przy prowadzeniu działalności gospodarczej jej męża miała charakter stały i systematyczny oraz spełniający kryteria wskazane w art. 8 ust. 11 ustawy systemowej. Sąd ten wskazał, że wprawdzie - zgodnie z art. 9 ust. 1 tej ustawy oraz art. 8 pkt 1c ustawy z dnia 6 lutego 1997 r. o powszechnym ubezpieczeniu zdrowotnym (Dz.U. Nr 28, poz. 153 ze zm.), art. 9 ust. 1 pkt 1c ustawy z dnia 23 stycznia 2003 r. o powszechnym ubezpieczeniu w Narodowym Funduszu Zdrowia (Dz.U. Nr 45, poz. 391 ze zm.) i art. 66 ust. 1 pkt 1c oraz art. 82 ust. 1 ustawy z dnia 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2006 r. Nr 164, poz. 1027 ze zm.) - jako osoba współpracująca będzie ona podlegać jedynie ubezpieczeniu zdrowotnemu, jednakże okoliczności te nie stoją na przeszkodzie wydaniu decyzji przez Zakład. Zgodnie bowiem z art. 83 ust. 1 ustawy systemowej, wydaje on decyzje w zakresie indywidualnych spraw dotyczących osób prowadzących

działalność i osób z nimi współpracujących i tylko w szczególności mogą one dotyczyć zgłaszania do ubezpieczeń społecznych i przebiegu ubezpieczeń, zaś rozstrzygnięcie czy Jadwiga A. była osobą współpracującą niewątpliwie mieści się w zakresie wyżej wymienionego przepisu, a nadto interes obojga odwołujących przemawia za rozstrzygnięciem tej kwestii. Problem ewentualnego uiszczenia składek i ich wysokości może być uregulowany odrębną decyzją.

Wyrokiem z dnia 21 grudnia 2007 r. Sąd Apelacyjny-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Warszawie oddalił apelacje małżonków A. od powyższego wyroku, dzieląc poczynione ustalenia i ocenę prawną dokonaną przez Sąd pierwszej instancji. W ocenie Sądu Apelacyjnego, przedmiotem kontroli w postępowaniu sądowym jest decyzja, w której Zakład - wykonując swoje ustawowe zadania w zakresie ustalania faktu podlegania ubezpieczeniom społecznym i ubezpieczeniu zdrowotnemu - stwierdził, że Jadwiga A. jest osobą współpracującą z prowadzącym pozarolniczą działalność gospodarczą mężem Kazimierzem A. od dnia 1 stycznia 1999 r. „i nadal”. Zgodnie z art. 66 ust. 1 ustawy z dnia 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych, obowiązkowi ubezpieczenia zdrowotnego podlegają osoby spełniające warunki do objęcia ubezpieczeniami społecznymi lub ubezpieczeniem społecznym rolników, które są między innymi osobami prowadzącymi działalność pozarolniczą lub osobami z nimi współpracującymi (pkt 1c). Obowiązek ubezpieczenia zdrowotnego osób współpracujących z osobami prowadzącymi działalność pozarolniczą, powstaje i wygasa w terminach określonych w przepisach o ubezpieczeniach społecznych (art. 69 ust. 1 ustawy). Jednocześnie - zgodnie z art. 74 ust. 1 powołanej ustawy - do ubezpieczenia zdrowotnego osób objętych ubezpieczeniami społecznymi, stosuje się odpowiednio przepisy dotyczące zasad, trybu i terminu zgłaszania do ubezpieczenia społecznego, czyli zasad określonych w ustawie systemowej. W przypadku osiągnięcia przychodów z więcej niż jednego tytułu do objęcia obowiązkiem ubezpieczenia zdrowotnego, o którym mowa w art. 66 ust. 1, składka na ubezpieczenie zdrowotne opłacana jest z każdego z tych tytułów odrębnie (art. 82 ust. 1 ustawy). Powołując się na wyrok Sądu Najwyższego z dnia 22 lutego 2006 r., I UK 227/05, Sąd drugiej instancji wskazał, że w kontekście ustawy o ubezpieczeniu zdrowotnym i ustawy systemowej kategoria osób objętych ubezpieczeniem społecznym jest szersza niż podlegających temu ubezpieczeniu. Podleganie wynika z objęcia ubezpieczeniem, ale jest kategorią węższą niż objęcie.

Objęcie ubezpieczeniem to przynależność do określonej kategorii podmiotów w razie spełnienia ustawowych przesłanek. Natomiast podleganie oznacza przyznanie prawa powiązanego z nałożeniem obowiązku. Obowiązek ubezpieczenia zdrowotnego powiązany został nie z objęciem ubezpieczeniami społecznymi, ale ze spełnieniem warunków do objęcia nimi. W konsekwencji Sąd Apelacyjny stwierdził, że aczkolwiek nie każda praca na rzecz osoby najbliższej prowadzącej pozarolniczą działalność gospodarczą może być uznana za „współpracę w prowadzonej działalności”, to - w kontekście zawartej w art. 8 ust. 11 ustawy systemowej definicji „osoby współpracującej” - każdorazowo, jak miało to miejsce w okolicznościach faktycznych sprawy, rozważyć należy charakter tego rodzaju współpracy, jej stałość i systematyczność, a od dnia 1 stycznia 1999 r. dla uznania „współpracy” nie ma znaczenia okoliczność czy stanowi ona wymiar co najmniej ½ etatu.

W skargach kasacyjnych od powyższego wyroku Jadwiga A. i Czesław A. zarzucili obrazę prawa materialnego, to jest art. 8 ust. 11 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych, przez błędną jego wykładnię polegającą na przyjęciu, że każda praca czy każdy rodzaj wykonywanych czynności, bez względu na ich ilość, systematyczność i czas poświęcony na wykonanie jest „współpracą w działalności gospodarczej”. Skarżący podnieśli, że praca świadczona przez Jadwigę A. wykonywana była tylko w razie potrzeby, niesystematycznie, a czas niezbędny do jej wykonania był znikomy, co uniemożliwia uznanie jej za osobę współpracującą przy prowadzeniu działalności gospodarczej. Wskazując na powyższy zarzut skarżący wnieśli o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy Sądowi drugiej instancji do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zarzut podniesiony w skardze kasacyjnej jest trafny i dlatego wyrok Sądu drugiej instancji wymaga uchylenia. Skarżący zarzucili Sądowi Apelacyjnemu w Warszawie naruszenie art. 8 ust. 11 ustawy systemowej, przez przyjęcie, że dorywcza praca małżonki na rzecz męża jest rodzajem współpracy, powodującym powstanie obowiązkowego ubezpieczenia społecznego i co z tym związane powodującym powstanie obowiązku uiszczania składki na ubezpieczenie zdrowotne.

W sprawie bezsporne jest, że małżonkowie prowadzili wspólne gospodarstwo domowe. W rozpoznawanej sprawie spór dotyczył zakresu prac małżonki na rzecz działalności gospodarczej męża i ewentualnie ich kwalifikacji w sensie techniczno-prawnym jako „współpracy w prowadzeniu działalności gospodarczej”. Wyrażenie to nie zostało zdefiniowane ani w ustawie systemowej, ani w ustawie z dnia 19 listopada 1999 r. - Prawo o działalności gospodarczej (Dz.U. Nr 101, poz. 1178, ze zm.), ani w aktualnie obowiązującej ustawie z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej (jednolity tekst: Dz.U. 2007 r. Nr 155, poz. 1095. ze zm.).

Mając to na uwadze, skarżący przedstawili Sądowi Najwyższemu do rozstrzygnięcia istotne zagadnienie prawne zamykające się w pytaniu, czy dla uznania współpracy w prowadzeniu pozarolniczej działalności gospodarczej w rozumieniu art. 8 ust. 11 ustawy systemowej wystarczające jest świadczenie jakiegokolwiek pracy na rzecz prowadzącego działalność gospodarczą, czy też jedynie systematyczna, stała praca świadczona w pewnym minimalnym stałym wymiarze czasu pracy pozwala na uznanie, że osoby w przepisie tym wymienione współpracują w prowadzeniu działalności gospodarczej. Trzeba wskazać, że postawione zagadnienie było ostatnio poruszone w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 20 maja 2008 r. II UK 286/07 (OSNP 2009 nr 17-18, poz. 241), w którym Sąd Najwyższy stanął na stanowisku, że za współpracę przy prowadzeniu działalności gospodarczej powodującą obowiązek ubezpieczeń: emerytalnego i rentowych uznać można tylko taką pomoc udzieloną przedsiębiorcy przez jego małżonka, która ma charakter stały i bez której stanowiące majątek wspólny małżonków dochody z tej działalności nie osiągałyby takiego pułapu, jaki zapewnia współdziałanie przy tym przedsięwzięciu. Takie rozumienie współpracy przy prowadzeniu działalności gospodarczej odpowiada bowiem celom ustawy systemowej wyrażającym się przymusem ubezpieczenia, na zasadzie równości wszystkich zarobkujących własną pracą (niezależnie od podstawy jej świadczenia). W motywach tego orzeczenia Sąd Najwyższy podkreślił, iż ustawa systemowa nie zawiera legalnej definicji „współpracy przy prowadzeniu działalności”, a przy interpretacji tego sformułowania nie można abstrahować od obowiązków małżonków wynikających w Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, a także od *ratio* objęcia współpracowników obowiązkiem ubezpieczenia społecznego, jakim jest jak najszersze zabezpieczenie obywateli na wypadek wystąpienia ryzyk ubezpieczeniowych, co jednak nie prowadzi do konstatacji, że w każdej sytuacji wykonywania określonego

zadania (pracy) przez małżonka osoby prowadzącej działalność gospodarczą, na rzecz małżonka - przedsiębiorcy, dla celów prowadzonej przez niego działalności musi i może być kwalifikowana jako współpraca przy prowadzeniu tej działalności, wymagająca objęcia obowiązkiem ubezpieczenia społecznego.

Aprobując przedstawiony w sprawie II UK 286/07 pogląd i przyjętą tezę warto dodatkowo zaznaczyć, że zwrot „współpraca przy wykonywaniu pozarolniczej działalności gospodarczej” jest użyty w ustawie systemowej i ta właśnie ustawa, a w szczególności norma prawna zamieszczona w jej art. 8 ust. 11 w związku z art. 6 ust. 1 pkt. 5 powinna wyznaczać jego znaczenie. Pojęcie osoby współpracującej w prowadzeniu działalności wprowadziła do systemu prawnego ustawa z dnia 29 marca 1965 r. o ubezpieczeniu społecznym rzemieślników (Dz.U. Nr 13, poz. 90). Wówczas była to osoba współpracująca z rzemieślnikiem. Pojęcie to funkcjonowało także w ustawie z 8 czerwca 1972 r. o ubezpieczeniu społecznym rzemieślników (Dz.U. Nr 23, poz. 165). Następnie w ustawie z dnia 18 grudnia 1976 r. o ubezpieczeniu społecznym rzemieślników i niektórych innych osób prowadzących działalność zarobkową na własny rachunek oraz ich rodzin, zmienionej także w tytule na ustawę o ubezpieczeniu społecznym osób prowadzących działalność gospodarczą oraz ich rodzin (jednolity tekst: Dz.U. z 1983 r. Nr 31, poz. 147), krąg osób współpracujących został poszerzony w porównaniu z ustawą z 1965 r. Wśród osób współpracujących byli członkowie rodziny oraz inne osoby pozostające we wspólnym gospodarstwie, przy czym członkowie rodziny nie musieli pozostawać we wspólnym gospodarstwie. Ponadto ważny był rozmiar pracy współpracującego ($\frac{1}{2}$ etatu - art. 26 ust. 1 ustawy z 1976 r.).

De lege lata stan prawny w zakresie przesłanek uprawniających do obowiązkowego ubezpieczenia społecznego, a także krąg osób uległ zmianie. Z art. 6 ust. 1 pkt 5 ustawy systemowej wynika, że obowiązkowo ubezpieczeniom emerytalnemu i rentowym podlegają osoby prowadzące pozarolniczą działalność oraz osoby z nimi współpracujące. W myśl art. 8 ust. 11 ustawy za osobę współpracującą z osobami prowadzącymi pozarolniczą działalność uważa się małżonka, dzieci własne, dzieci drugiego małżonka i dzieci przysposobione, rodziców, macochę, ojczyma oraz osoby przysposabiające, jeżeli pozostają z nimi we wspólnym gospodarstwie domowym i współpracują przy prowadzeniu tej działalności. Warunkami zatem objęcia obowiązkowym ubezpieczeniem społecznym osób bliskich osobie prowadzącej pozarolniczą

działalność gospodarczą są: 1) pozostawanie we wspólnym gospodarstwie; 2) współpraca przy prowadzeniu owej działalności pozarolniczej. Jeżeli kryteria określone dla osób współpracujących spełnia pracownik, to dla celów ubezpieczeń społecznych jest traktowany jak osoba współpracująca (art. 8 ust. 2 ustawy systemowej). Warto na marginesie zaznaczyć, że przepis ten ustanawia fikcję prawną, pozbawiającą pracownika, będącego członkiem rodziny pracodawcy, części jego uprawnień. Nie kwestionuje jednak jego pracowniczego statusu. A zatem współpraca w rozumieniu tego przepisu wchodzi w grę tylko wówczas, gdy zainteresowane strony pozostają w niesformalizowanym zatrudnieniu. Uwaga ta nie dotyczy jednak stosunku pracy, z uwagi na treść art. 8 ust. 3 ustawy systemowej. W razie wyraźnego uregulowania zatrudnienia na podstawie pozapracowniczych stosunków zatrudnienia realizowana forma pracy decyduje o systemie ubezpieczenia, nawet wówczas, gdy osoba zatrudniona należy do kręgu podmiotów uprawnionych do legitymowania się statusem „współpracującego przy wykonywaniu działalności gospodarczej”.

Ad casum z uwagi na bezsporność pozostawania małżonków we wspólnym gospodarstwie domowym istotna jest ocena, czy rozmiar prac, ich rodzaj, zorganizowanie i częstotliwość mają wymiar ekonomiczny i organizacyjny na tyle istotny, by można było uznać go za współpracę w rozumieniu art. 8 ust. 11 ustawy systemowej. W literaturze przedmiotu wyrażany był pogląd, iż w sformułowaniu o współpracy w prowadzeniu działalności gospodarczej należy upatrywać nie tylko pracy na rzecz tego przedsięwzięcia, ale także współudziału w prowadzeniu tej działalności, włączając nawet w ten udział „zysk” (por. Z. Myszka: Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 28 września 1994, II UZP 27/94, PiZS 1995 nr 5, s. 74-82). Ów zysk jako wyznacznik współpracy raczej został odrzucony przez naukę (por. M. Skąpski: Zagadnienia stosunku pracy między członkami rodziny, Warszawa 2000, s. 203), co nie wydaje się trafne o tyle, że współpraca osoby bliskiej musi mieć znaczenie ekonomiczne dla prowadzącego działalność. Zgodnie ze słownikiem języka polskiego współpraca oznacza pracę wykonywaną wspólnie z kimś innym; działalność prowadzoną wspólnie; działanie wraz z innymi w ramach jednego przedsięwzięcia; branie udziału w zbiorowej pracy. Z wykładni literalnej wynika zatem, iż termin współpraca przy prowadzeniu działalności, którym operuje art. 8 ust. 11 ustawy systemowej, zakłada, że współpracujący ma istotny wpływ na tę działalność. Wartość działania w ramach współpracy musi być także znacząca. Nie bez przyczyny stawiano w literaturze wymaganie, by odnosić ową współpracę i jej wartość do zysku przedsięwzięcia

gospodarczego, prowadzonego przez małżonka. Z terminem współpraca wiąże się także cecha stałości, w sensie stabilności ekonomiczno- zawodowej osoby zainteresowanej. Ważne jest istnienie pewnego związania z pracą wykonywaną w ramach współpracy przy prowadzeniu działalności gospodarczej. Zasadne jest też przyjęcie, że wykonywana przez osoby współpracujące działalność powinna charakteryzować się zorganizowaniem i pewną ciągłością. Nie może zatem stanowić w sensie prawnym współpracy przy prowadzeniu działalności gospodarczej sporadyczne, podejmowane okazjonalnie, zajmujące nikłą ilość czasu wystawianie faktur, czy wydawanie *ad hoc* (gdy nie ma pracownika) towaru. Znaczenie gospodarcze, organizacyjne i stabilność takich działań są znikome i nie kwalifikują się do oceny, iż w sensie prawnym dochodzi do „współpracy przy prowadzeniu działalności gospodarczej”.

Taki pogląd wyznacza też wykładnia historyczna. Aczkolwiek *de lege lata* ustawodawca zrezygnował z wymagania, by osoba objęta ubezpieczeniem z tytułu współpracy pracowała co najmniej w wymiarze $\frac{1}{2}$ etatu, to jednak ta zmiana ustawodawcza wynikała głównie ze zmiany systemu ubezpieczeń społecznych, polegającej na tym, iż każdy tytuł prawny wpisany do ustawy prowadzi do powstania obowiązku ubezpieczenia społecznego, bez względu na rozmiar przychodu ubezpieczonego. Rezygnacja z przesłanki pracy na $\frac{1}{2}$ etatu nie jest natomiast związana z chęcią uniezależnienia omawianego tytułu ubezpieczenia społecznego od rozmiaru zadań wykonywanych przez współpracującego i ich znaczenia ekonomicznego, co niewątpliwie pośrednio może być łączone z ilością czasu poświęcaną przedsięwzięciu gospodarczemu. Dotyczy to szczególnie prac rutynowych, nie wymagających twórczego zaangażowania. Reasumując cechami konstytutywnymi pojęcia „współpraca przy prowadzeniu działalności gospodarczej” w rozumieniu art. 8 ust. 11 ustawy systemowej są występujące łącznie: 1) istotny dla działalności gospodarczej ciężar gatunkowy działań współpracownika, które to działania nie mogą mieć charakteru wtórnego; muszą pozostawać w bezpośrednim związku z przedmiotem podjętej działalności (wystawianie faktur nie pozostaje w bezpośrednim związku z prowadzoną działalnością lecz stanowi realizację obowiązku podatkowego) oraz muszą charakteryzować się pewną systematycznością, stabilnością i zorganizowaniem; 2) znaczący czas i częstotliwość podejmowanych robót.

Ustalenia te wskazują, że ocena, czy pomoc świadczona przez małżonka może być uznawana za współpracę w rozumieniu art. 8 ust. 11 ustawy systemowej, stanowiącą w myśl art. 6 ust. 1 pkt 5 tej ustawy podstawę do objęcia tej osoby obo-

wiązkowymi ubezpieczeniami: emerytalnym i rentowymi, wymaga uprzedniego zbadania stanu faktycznego nie tylko w zakresie charakteru i rodzaju czynności podejmowanych przez członka rodziny, ale także czasu potrzebnego na ich wykonanie, ich wartości i zorganizowania.

Sąd Apelacyjny nie ustalił prawidłowo podstawy faktycznej rozstrzygnięcia, co usprawiedliwia kasacyjny zarzut naruszenia przepisów prawa materialnego w postaci przytoczonych przepisów ustawy systemowej. Z tych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ § k.p.c. orzekł jak w sentencji.

=====